

RECORDS HISTÒRICS DE TORROELLA I DEL CASTELL DE MONTGRÍ

Joaquim de Camps i Arboix

Publicat per Tipografia "L'Avenç", Barcelona, 1911.

Els comtes d'Empúries i la fundació del castell

Els mateixos comtes d'Empúries foren els causants de la decadència del seu comtat. Ponç Hug I per son mal cap i pitjor ventura lluità amb desavantatge amb els comtes de Barcelona. Hug III, un dels barons més valuosos d'aquell temps, i son successor Ponç Hug II van haver de firmar vergonyosos pactes amb els bisbes de Girona. Després d'Hug IV pujà al tron del comtat Ponç Hug III, al mateix temps que cenyia la corona reial d'Aragó Pere I el Gran. Ponç Hug engrandí sos dominis amb els vescomtats de Bas i Cabrera, cosa que no consentí el rei Pere, que féu la reclamació dels castells de Monells i Ullastret; mes les lluites amb els francesos, l'apartaren de l'assumpte; finides aquelles i provada la fidelitat del comte, feren les paus amb el rei durant el regnat d'Alfons II el Lliberal. També hi hagué pau i concòrdia entre Jaume II i el comte, però després de dos anys l'amistat es convertí en odi cruel. Amb el pretext que només el rei tenia facultat per dictar sentències, Jaume II desautoritzà el comte en un litigi contra uns cavallers; aquesta ofensa encengué més la flama de l'odi, i previsor i desconfiat, Jaume II manà construir el castell de Montgrí amb el propòsit de fortificar aquesta part del Baix Empordà, contra les amenaces del comte d'Empúries. Fou això solemne imposició del poder reial, i prompte començaren les obres, edificant-se des dels anys 1294 a 1301, o sia 7 anys, mentre tenia lloc la darrera lluita que per sa independència feia el comtat; però la guerra acabà abans que acabés l'obra del castell. La manera d'ésser de l'edifici confirma la creença que no s'acabà, com ho demostra el segon recinte, del qual ha quedat un quadrat, d'altres muralles amb merlets; i el mateix pati, si s'examina bé, fa l'efecte d'una gran obra no acabada.

En la revista titulada *El arte en España*, hi ha un article molt interessant que porta curioses dades. El rei Jaume II el manà construir en 28 de maig de 1294 aplicant a dit efecte les rendes de Torroella i l'impost que es pagava per cada parell de bous en els termes d'Ullà i Albons; l'articulista afirma que fou arquitecte en Bernat de Llibià, mes el Sr. Pella i Forgas diu que no era arquitecte, sinó procurador reial i que aquell és completament desconegut.

Mirada de prop

L'edifici forma un quadrat d'altres muralles amb torres rodones als cantons; tot ell és de pedra picada, i molt ben construït; la seva uniformitat li dona un aspecte sever i apropiat al seu l'objecte.

Té solament una porta d'entrada, que està mig obturada, situada a la façana de migdia, defensada per un matabaix construït a plom damunt d'ella. Passada la porta, s'entra en el gran pati del castell; la impressió que fa és, com he dit, que mai ha estat acabat; així ho indiquen els arcs que arranquen de les muralles, damunt les quals no s'ha construït mai res; hi ha així mateix en les muralles dos ordres d'espitlleres que hauria de correspondre als dos pisos del castell; les muralles acaben amb setze merlets de planta quadrada, de capitell piramidal i "saltic"; l'edifici, en sos bons temps, devia rebre la claror de les finestres gòtiques o de dos arcs que estan en les cares de les muralles. En el mig del pati hi ha una gran obertura que dona accés a una galeria; a les torres rodones s'hi puja per una mena de portes situades a l'angle que formen les parets. Prop del castell hi ha el que se'n diu "aljubs", o vulgarment safareigs, que són tres de diferents dimensions, destinats a recollir les aigües.

Més notícies sobre el castell

El procurador reial acostumava a ésser al mateix temps guarda del castell, i així es veu en l'al·ludit Bernat de Llibià o Llabià, que la deixà en 1301, per la qual cosa el rei donà el càrrec a Dalmau de Castellnou amb la quantitat de 2.000 sous barcelonins. En 1327, l'hereu de D. Dalmau, el vengué a Pere de Llabià, fill de Bernat; aquesta família tingué el càrrec prop d'un segle. El rei Jaume, en donar a Bernat de Llabià el càrrec de guarda, l'obligà a tenir deu homes ben armats, a més d'un animal de càrrega i dos gossos, per la qual cosa li va donar 2.000 sous sobre les rendes de Torroella. El rei podia entrar i sortir del castell quan li convingués; però els del castell no podien molestar els de la vila i tampoc entrar a la població en tornar del combat o cavalcada.

Les lluites amb els comtes d'Empúries

Per contrarestar el castell de Montgrí, el comte d'Empúries, féu edificar una fortalesa en el Cap d'en Puig de Bellcaire i després en el poble d'Albons un altre castell. El rei Jaume II s'hi va oposar, invocant una disposició dels Usatges, que diu que sols el rei té potestat i dret per aixecar castells; d'aquí va néixer la lluita, essent nomenat àrbitre l'abat de Banyoles, mes no trobant solució satisfactòria ambdues parts, arribaren a les mans els vassalls del comtat amb els veïns de Torroella, amb els quals Ponç Hug havia manat que no es fes comerç. Aquestes lluites continuaren encara força temps, però mort Ponç Hug III el 1313, el succeí son fill Magaulí, qui morí al poc temps sense successió.

Jaume II s'apoderà del comtat d'Empúries, acabant amb tantes grandeses i amb tan poderosa dinastia.

Tanta lluita i tanta agitació enderrocaren les muralles de nostra vila; més en 1397 es construïren novament muralles i fossos, però, una de les reparacions més notables tingué lloc en l'acabament del segle XVI; al nord fou obert el portal de Santa Caterina amb una torre quadrada, a l'oest el d'Ullà sense torre, però amb un ninxo per a un sant, al sud el de Sant Josep a l'acabament del carrer Major, també amb una capella per a dit sant, a l'est els portals del mar i d'Orient que tenien un arc negre format per pedres volcàniques.

La restauració del castell de Montgrí

Fóra molt possible que algú de vosaltres, en saber que jo m'ocuparia de la qüestió de la restauració del castell, hagués sentit avivada la seva curiositat i el seu desig de veure com tractaria aquest assumpte; mes defraudaré vostres esperances i desitjos, si penseu que faré la història de la política d'aquí Torroella, ni tampoc penseu que m'ocupi de la qüestió de les cèlebres vessanes ni dels acords presos primer i revocats després per l'Ajuntament, ni de la campanya de difamació i odi, tan injusta com iníqua, i que tan poc favor fa als qui la feren. No, de res d'això vull parlar; m'ocuparé de l'assumpte en la relació que té amb l'objecte d'aquesta conferència, i –advertiu-ho bé– ho tractaré amb tota imparcialitat; no sóc portaveu de ningú, i de tot el que digui sols jo en sóc responsable.

Fem història

Des de les muntanyes de Begur, constantment, el Sr. Pella i Forgas, il·lustre historiador de la terra empordanesa, veia el nostre castell de

Montgrí, assentat en la forta roca, cada volta més vell i més ruïnós, i sempre que la seva mirada es fixava en ell, son cor s'entristia en veure el seu estat, i en son amor envers les coses de la pàtria hi va néixer la idea de la restauració del mateix castell. I amb aquest intent es dirigí el novembre passat a la Comissió de monuments de la província de Girona, proposant-li la restauració, però ni dita entitat ni tampoc la Diputació gironina pogueren complaure'l per manca de recursos, malgrat que reconeixien la importància i interès de la proposta. Amb l'Estat no podia tampoc pensar-s'hi, i aleshores fou quan l'abans dit historiador trobà en el comte de Torroella de Montgrí l'única solució del problema. Sapigut l'amor que aquest senyor tenia a nostra vila, qual nom porta, no temé donar-li a conèixer els seus desitjos, confiant en què ses esperances no sortirien fallides. I així fou; convençut el marquès de Robert de l'interès de la demanda del Sr. Pella, no pogué menys de complaure'l, tot hi coneixent les moltes dificultats que tenia l'empresa. Mes no us penseu que això vingués de nou al comte, no, puix ja ell feia molts anys havia treballat en aquest sentit, i en l'any 1897 recomanà a D. Antoni Cànovas del Castillo, aleshores president del Consell de Ministres, que declarés el castell de Montgrí monument nacional; mes la desgràcia no ho volgué i la mort destruí aquella existència que encara hauria produït molts fruits a Espanya.

Encarregat ja el comte de Torroella de la restauració del castell, proposà portar-la a terme amb la satisfacció de tots els que consideraven els grans béns i profits que portaria tal empresa a Torroella, puix no sols es proposava restaurar i acabar el castell, sinó també obrir un camí, que, sortint de la vila, portés fins al cim del Montgrí. L'assumpte té, doncs, diferents aspectes, que exposaré dintre poc; mes l'enveja personal i la baixa passió política féu que els enemics del comte, mirant solament la glòria que adquiriria son adversari, posaren tot el seu esforç per impedir la realització del pla patriòtic; i aleshores des de les columnes d'un diari barceloní, que després rectificà, s'hi oposaren per dues raons principalment: la primera, per considerar que si tenia lloc la cessió del castell, seria establir un nou feudalisme; mes aquesta afirmació cau de la seva base solament en considerar que el qui va abolir a Torroella l'última resta del feudalisme, com eren els lluïsmes, fou el marquès de Robert. La segona causa era l'interès personal, i aquesta raó es tan feble com l'anterior, puix tothom que conegui la manera de ser del castell, veu de seguida que cap avantatge personal pot reportar, i sí molts desavantatges i disgustos. Li quedaria l'honor d'haver estat ell, el qui portés a terme tal empresa, és veritat, mes això certament que ho mereix qui com ell té un desinterès i un amor tan gran envers nostra vila, fent un favor tan notable a la història i a l'arqueologia.

Veient el comte la cega oposició que se li feia per part dels seus detractors i adversaris, quan la seva obra desinteressada i patriòtica havia d'ésser recolzada per tothom, desistí de portar-la a terme i, amb

aquest objecte, escrigué al Sr. Grahit, president de la Comissió de Monuments, i al Sr. Canalejas, notificant-los que en va serien tots els intents que es fessin, puix el tal desestiment era irrevocable. *¡Trist és, en veritat, que s'hagin perdut tant de profits per una despreciable oposició, quan aquesta oposició havia d'ésser postergada als grans profits que hauria produït a Torroella la realització del pla patriòtic!*

Necessitat de la restauració

Jo no sé, senyors, si heu pujat amb gaire freqüència al castell, mes pel que a mi pertoca, us haig de dir que cada vegada el veig més ruïnós; les tempestes i el temps han deixat rastre en ell, i aquestes pedres venerades i aquelles parets i torres construïdes amb tant d'amor per nostres pares, van caient una darrera l'altra; quan de prop el contemplo i veig son estat ruïnós sento verdadera pena, en pensar que els fills dels nostres fills poden asseure's sobre ses runes, i dir "aquestes quatre muralles enderrocades i aquest munt de pedra és el que resta del en altre temps imponent castell de Montgrí".

Si la història clama per sa restauració també ho vol l'arqueologia, tant més quan és l'únic castell de tal naturalesa a Espanya; si no recorreguem nostra terra i veurem que no en trobem un altre de parió. Fullejant un dia una obra de Violent-le-Duc, vaig veure un castell molt semblant per sa manera d'ésser del nostre –era el de Villadrant– però amb la diferència que aquest estava restaurat i el nostre no, la qual cosa indica l'abandó en què es troben aquestes coses en nostra pàtria i la incúria dels que governen.

Beneficis de la restauració. Sota el punt de vista econòmic

Anem ara a veure els beneficis que la restauració hauria produït a la vila, i això ho faré veure considerant-ho sota diversos punts de vista. El primer és l'econòmic. Com abans ja he dit, a més de restaurar i acabar el castell, es faria un camí des de baix a la vila fins al cim del Montgrí, el que hauria estat un xic dificultós, ja que es treballaria sobre la roca viva, abocant-s'hi, per consegüent, molts i molts jornals que serien ingressos per a la població, perquè tots sos jornalers hi serien empleats. Per fer veure millor els grans ingressos que això hauria proporcionat, faig el següent càlcul: suposem que siguin 100 els homes que treballen, a un jornal de 3 pessetes –que és ben poc suposar–, resulta que són 300 pessetes diàries, que al cap de la setmana són 2.100 pessetes, que pugen en finir el mes a 8.400 pessetes, i a l'any 100.800 pessetes o 20.160 duros. Resultat en veritat ben falaguer i que seria prou per treure la misèria de la vila.

Beneficis com a embelliment de la població

Mes no són pas sols els ingressos per jornals, no, sinó que també hi ha causes que portarien més beneficis, ja que seria un atractiu grandíssim per als forasters que haguessin vingut a visitar la vila i el castell, uns portats per ses aficions històriques, altres per turisme i per fruir l'hermosa vista que des d'ell s'admira, deixant tots plegats un grapat de pessetes al comerç de la vila, la qual hauria tingut molts visitants, portats pel nom de "digna d'ésser vista". Ara si ens pregunten què hi ha per veure a Torroella, ben poca cosa podem ensenyar. Solament podem dir l'església, el riu, els voltants i la plana i, per fi, assenyalant amb el dit el castell, diem: "—Allí dalt hi ha també el castell, que té una hermosa vista, però està tot ruïnós i és molt dificultosa la pujada." I ens contesten: "—Va! per això no val la pena!".

Trista consideració

¡Oh castell de Montgrí, que solitari i abandonat!, condemnat per sempre a restar en el mateix estat; tu, que fores digne de millor sort, no ens maleeixis encara que el nostre descuit et faci caure una a una tes pedres, no ens maleeixis, que nosaltres volem donar-te la glòria que mereixes, si no podem d'altra manera, almenys siga estudiant amb amor i entusiasme la teva història i la de nostra mare terra. Sí, estudiem, perquè estudiant-te coneixerem també la de nostres pares, d'aquells que ens donaren el ser i la vida, d'aquells homes ferrenys i dreturers, qual cor batejà a impuls de tres grans amors; l'amor a Déu, a la pàtria i a la llar.

